

“РИБНИЯТ БУКВАР” – ДЕЛО НА ПЕТЪР БЕРОН, ПРОСВЕТИТЕЛЯ И РЕФОРМАТОРА НА УЧЕБНОТО ДЕЛО В БЪЛГАРИЯ
ст. н. с. д-р Мария Аргирова-Герасимова, E-mail: exch4@cl.bas.bg
н. с. I ст. Даниела Атанасова, E-mail: refer3@cl.bas.bg

“Рибният буквар” на д-р Петър Берон, издаден през 1824 г. в град Брашов, е една от най-забележителните книги на Българското възраждане. Тя е и първата учебна книга у нас, предназначена за “широка употреба и обща полза” и една от малкото, оставили дълбоки следи в духовния живот на българския народ. Тази скромна по обем книжка (само 140 с. малък формат) е изиграла голяма роля за изграждане на новото светско българско училище, допринесла е за разпространение на просветата сред българите, съдействала е за оформяне на новобългарския книжовен език. Пълното заглавие на книгата е “Буквар с различни поучения, събрани от Петра х. Беровича, за българските училища. Напечатана ся с помощта на г. Антоньова Йовановича. В годе 1824”(1). Поради това, че на последния лист от илюстрациите към книгата са изобразени две риби — делфин и кит, букварът става популярен още през Възраждането като “Рибен буквар”. Той е най-разпространената и най-четена българска книга — само за 40 години е преиздаван пет пъти: през 1841, 1847, 1850 г. в Букурещ и през 1856 и 1862 г. в Цариград.

Рибен буквар

д-р Петър Берон

Всъщност това не е буквар в днешния смисъл на думата, т. е. помагало, по което децата се учат да четат и да пишат, а малка енциклопедия, в която авторът е събрал основни знания за езика, молитви, нравствени поучения, добри съвети, басни, физически сказания, аритметически познания и я е предназначил за светските училища, необходимостта от които е била вече назряла в началото на 20-те години на XIX век. Запознал се с образователната система в някои европейски държави, П. Берон не само отхвърля вече отживялата за времето си килийна образователна традиция, свързана с черковнославянския език, но и обосновава необходимостта от нова, светска образователна система и създава първата учебна книга, с която на дело се реализира идеята му. Той съзнава значимостта и новаторския характер на делото си. В Предговора на буквара П. Берон, от една страна, разкрива причините, които са го накарали да го издаде в този му вид, а от друга — излага педагогическите си схващания. Главната подбуда, която е подтикнала П. Берон да състави и издаде своя “Буквар с различни поучения”, е желанието му да помогне на българските деца да се подготвят за живота, да се научат да пишат и да смятат. Килийното училище, според него, не може да им даде реални знания, тъй като обучението в него се води на черковнославянски език — неразбираем за тях, и се изучават само псалтири и часослови. П. Берон предлага и нови методи за обучение — взаимоучителния, позволяващ един учител да обучава повече деца, като използва за помощници по-силните ученици, и звуковия, вместо прилагания до тогава буквен метод. Звуковият метод е пригоден към говоримия език и ускорява процеса на начално огромяване. При него всяка буква се изговаря със съответния ѝ звук, вместо практикуваното в килийните училища буквуване, при което всяка буква се изговаря с името си (2, с. 299). Въпреки че езикът на “Рибния буквар” е народен, книгата е напечатана с черковнославянска графика. По това време черковнославянската азбука има

изключително висок престиж и е било невъзможно да бъде заменена с друга, по-опростена азбучна система, каквато е била например гражданската кирилица (3, с. 95). В предговора П. Берон подчертава, че учителят винаги трябва да се съобразява с психиката на децата и да им дава леко и достъпно четиво; да ги извежда на игри; да не прилага телесни наказания. Той изтъква и голямото значение на личността на учителя, който трябва да е добър, смирен, кро-тък, благочестив, да бъде пример за учениците си и да внесе нов дух в образованието, така че децата с радост да отиват на училище и да го завършват, добили познания за живота.

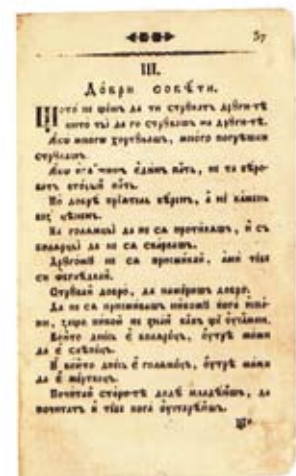

Първи дял: “Черковнославянската азбука”

Самият буквар се състои от предговор, осем дяла и обръщение към сънародниците. Същинският буквар е представен в първия дял, в който е поместена черковнославянската азбука с 42 букви в три различни шрифта: голям, малък и среден. Следват сричкови съчетания, граматически категории — съществително, прилагателно, членуване за единствено и множествено число, глагол, местоимение, предлог, наречие, производни и съставни думи. Глаголите например са представени чрез глагола “любя” във всичките му форми, числа и времена. Счита се, че П. Берон избира този глагол не случайно, а по идейни съображения, за да насочи вниманието на децата към хуманизма в човешките взаимоотношения.

Вторият дял съдържа шест молитви, които децата трябва да казват преди лягане и след ставане от сън, преди и след хранене, преди и след завършване на учебния ден.

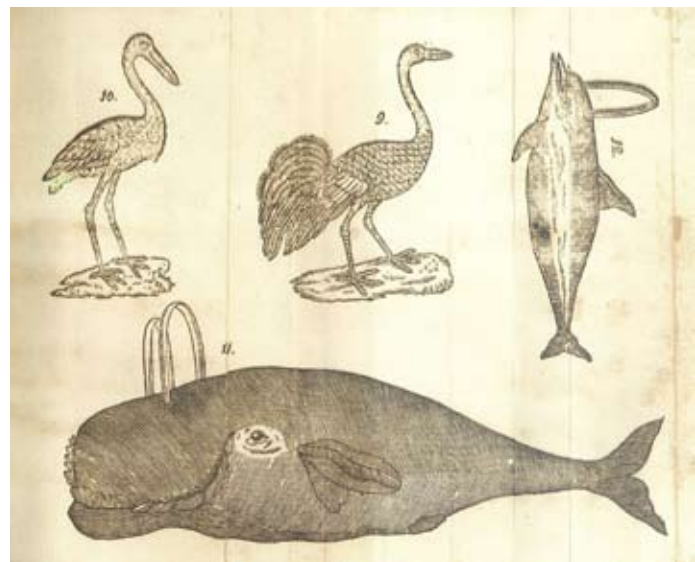
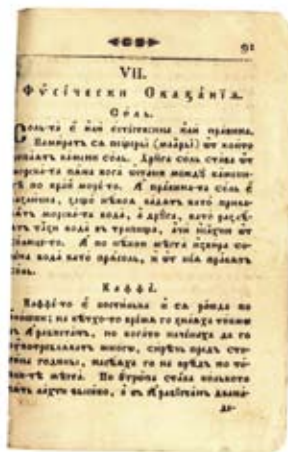
Третият дял “Добри съвети”, четвъртият дял “Умни ответи”, петият дял “Басни” и шестият дял “Различни истории” образуват нещо като днешната читанка — това са афоризми, класически разкази и анекдоти. Те са не само материал за упражнения при четене, но служат и за нравствено възпитание на децата. Например в “Добри съвети” П. Берон е събрал 57 съвета, които засягат различни области на отношенията между хората: “Почитай старите, доде младейш, да почитат тебе, кога устарейш”, “Ако много хортуваш, много погрешки струваш”, “Малко хортувай, много слушай, заради това имаш една уста и две уши”, “Не отдавай на зло за зло” и т. н. Дялът “Умни ответи” съдържа забележителни мисли на древни философи — Талес, Демостен, Диоген, Сократ, Платон, Аристотел и др. Това са малки анекдоти, всеки от които съдържа въпрос, отправен към някои от мислителите, и техния отговор. Подборът на мъдростите отговаря на просветителските идеи на П. Берон — да помогне на българските деца да бъдат разумни, да се стремят към знания, да възпита у тях любов към истината и справедливостта. Например: “Платона попитаха: “Каква е разликата между учена и неучена човека? А той рече: Каквато е между целителят и болният”; “Аристотел, като го попитаха: “Що е приятел? — рече: Една душа в две тела”. В дяла “Басни” са включени 18 басни, взети предимно от Езоп: “Щурец и мравка”, “Умната врана”, “Вълк и агне” и др., като поуката се извежда в

Трети дял: “Добри съвети”

заглавието. По този начин П. Берон насочва вниманието на децата към нравствената идея, подчертава я и я утвърждава като норма на поведение. Шестият дял представя 50 кратки разказа от гръцката литература с нравоучително съдържание, като при подбора им П. Берон се е ръководил от идеите за трудолюбие, честност, другарство, вярност, благородство.

Седмият дял “Физически сказания” е най-голям и най-оригинален. Той дава знания по естествознание, география, анатомия, хигиена. Съдържа сведения за предмети, понятия, явления, растения, животни. В него П. Берон за първи път в нашата учебна книжнина дава описания на някои често употребявани продукти като сол, кафе, тютюн, захар, памук и др.; говори за по-интересни животни и птици като маймуна, слон, носорог, крокодил, северен елен, хипопотам, камилска птица, жерав, щъркел, кит; разказва за пчелите и за мравките. Тези разкази не са сухи и схематични, а живи, увлекателни, изпъстрени със примери, които разкриват най-характерните и най-интересните прояви на животните. В края на буквара са поместени върху три листа 12 изображения на животни, което сочи, че авторът е първият привърженик на

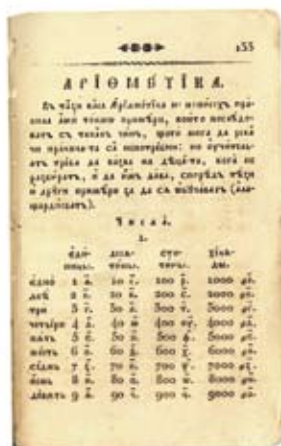
Седми дял: “Физически сказания”

идеята за нагледно обучение. Тези илюстрации са били нещо ново и необичайно. Затова именно рисунките на кита и делфина са дали повод този буквар да се нарече “рибен”. Петър Берон запознава деца и с природните явления — облаци, дъжд, град, роса, светкавица, гръмотевица, мъгла и т. н. Предлага елементарни познания и по анатомия, а именно за строежа на човешкото тяло, като посочва предимството на човека пред всички

Изображения на животни

живи същества, над “които той царува със своя ум”. И накрая дава полезни съвети за здравето, като например: човекът “...да ходи по селата, по нивите, по лов, да седи и в градът, да играй, да си почива, но не много, защото от мързият става немощен и безсилен, а от трудът як, силен и здрав до крайна старост. Да ся къпи и в топла вода и в студена. Да яде дважд на денят и толкози, колкото може да смилат”. Той дава съвети за здравословен начин на живот, които и днес звучат съвременно и се прилагат в ежедневието.

Последният, осми дял е “Аритметика”. Тук са дадени четирите основни аритметични действия — събиране, изваждане, умножение и деление.

В края на буквара си П. Берон помества едно обръщение към сънародниците си: “Любезни еднородни”, в което ги призовава да подпомагат издаването на готови български книги.

Букварът на Петър Берон има богато и разнообразно съдържание. За своето време той е бил истинско откровение, защото се явява в момент, когато светчето и апостолът са били единствените български учебници. Скъсвайки решително с традициите на килийното училище, написан на жив, говорим български език, познавателен, поучителен и занимателен по съдържание, като учебник той става любимо четиво не само на децата, но и като книга за прочит на възрастните (2, с. 301).

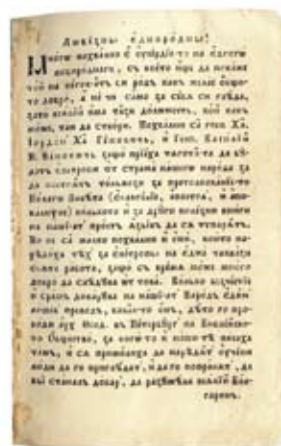
Опазването на редките и ценни книги, между които е и „Рибният буквар” на Петър Берон, и осигуряването на неограничен достъп до тях се реализира чрез дългосрочна стратегия на Централната библиотека на БАН за представянето им в електронния каталог, както и за дигитализация на книжовното наследство. Началото се поставя в края на 2005 г. с каталогизация в системата ALEPH500 на книгите от личната библиотека на Феликс Каниц, последвани от старопечатните книги, възрожденската периодика, руските книги, публикувани до 1917 г., и по-нататъшна дигитализация на библиотечните фондове.

Осми дял: “Аритметика”

По този начин информацията за това изключително книжовно богатство ще стане достояние на всички читатели и потребители, които проявяват научен или познавателен интерес към безценните образци на художествената и научната литература, оставили неповторима следа в човешката култура.

ЛИТЕРАТУРА

1. Берон, Петър. Буквар с различни поучения. — Браила, 1824 . — 140 с.
2. Буквар с различни поучения : Рибен буквар. — София, 2004. — 352 с.
3. Енциклопедия на българската възрожденска литература. — Велико Търново, 1996. — 838 с.

Обръщение към сънародниците